

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-7**

**QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQRARISHINI TASHKIL ETISH VA
BOSHQARISH**

Sh.Jo'rayev

Surxondaryo viloyati hokimining o'rinbosari – viloyat Investitsiyalar va tashqi savdo boshqarmasi boshlig'i

Kalit so'zlar: agromarketing, boshqarish, tizim, struktura, aktivlar, daromad, fryda, zarar, rentabellik darajasi, maqsad, vazifa, imtiyoz, subsidiya.

Kirish Qishloq xo'jaligi halq xo'jaligining eng hayotiy, zarur tarmoqlaridan biridir, chunki qishloq xo'jaligi oziq ovqat sanoati va 54 sanoatning boshqa ko'pgina tarmoqlari uchun xom ashyoning xilma-xil turlarini yetkazib beradi. Qishloq xo'jaligi sanoat bilan mahkam bog'langan holda rivojlanib boradi.

Qishloq xo'jalik ishlab chiqarishida yerning eng muhim xususiyati tuproq unumdorligidir. Tuproq unumdorligi tabiiy va sun'iy, absolyut va nisbiy, potensial va samarali yoki iqtisodiy unumdorlik tarzida tafovut qilinadi. Qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi o'simlik, hayvon organizmlarning biologik funksiyalaridan va tuproqdan foydalanishga asoslangan. Shuning uchun qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi tabiiy sharoitlarga juda bog'liqdir. Qishloq xo'jaligining dehqonchilik tarmog'ida ish yil bo'yi bir zaylda davom etmaydi, shu sababli ishlab chiqarish mavsumiy xarakterga egadir. Ishning mavsumiyliги esa ish kuchidan foydalanish, xo'jaliklarni ixtisoslashtirish, ishlab chiqarish vositalaridan foydalanish, mehnatni tashkil qilish va boshqalarga katta ta'sir etadi. Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligiga ma'lum darajada agrometereologik sharoitlarga bog'liq.

Shu sababli ekinlarning hosildorligi, chorva mollarining mahsuldorligi va binobarin daromad ham o'zgarib turadi. Yer qishloq xo'jaligida asosiy ishlab chiqarish vositasi, shuning uchun ham qishloq xo'jalik ishlab chiqarishning asosiy ko'rsatkichlari foydalaniladigan yer maydoni, ekin maydoni, ekin maydonlarining strukturasi va qishloq xo'jalik ekinlarining hosildorligi, yem xashak ekinlarida esa gektaridan chiqadigan ozuqa birligi bilan o'lchanadi.

Chorvachilikning rivojlanishi va ishlab chiqarish hajmi ko'rsatkichi – chorva bosh soni, tarkibi, mahsuldorligi va yalpi mahsuloti bilan o'lchanadi. Iqtisodiy ko'rsatkichlarga:

- 1) yalpi va ttovar mahsulotining hajmi;
- 2) mehnat unumdorligi ko'rsatkichi;

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-7**

- 3) mahsulot tannarxi;
- 4) yalpi va sof daromad;
- 5) rentabellik darajasi kabilar kiradi.

Yalpi mahsulot xo'jalikda yetishtiriladigan jami mahsulotni yoki uning ayrim ishlab chiqarish uchastkasida yetishtirilgan mahsulotning umumiy hajmini aks ettiradi. Tovar mahsuloti yalpi mahsulotning sotish uchun mo'ljallangan qismidan iborat. Ishlab chiqarish samaradorligining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri mehnat unumdorligidir, u har bir xodim yoki sarflangan mehnat birligi hisobiga olinadigan mahsulotni aks ettiradi.

Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish samaradorligi ko'rsatkichlari ichida mahsulot tannarxi, foyda va rentabellik muhim o'rin egallaydi. Mahsulot yetishtirish va uni sotish uchun pul shaklida ifodalangan hamma xarajatlar mahsulot tannarxini tashkil qiladi.

Yalpi daromad – xo'jalikda yetishtirilgan barcha mahsulotining qiymati bilan uni yetishtirish uchun sarflangan moddiy xarajatlar o'rtasidagi tafovutdir.

Yalpi daromadning o'sishi – xo'jalik iqtisodini mustahkamlashning eng muhim omilidir, chunki shunga binoan sof daromad va foyda ham oshadi. Sof daromad – yalpi mahsulot qiymati bilan tannarx o'rtasidagi tafovutdir. Foyda deb mahsulotni sotishdan tushgan pul bilan – mahsulot yetishtirish xarajatlari o'rtasidagi ayirmaga aytiladi. Sof daromad, foyda qanchalik ko'p bo'lsa, rentabellik darajasi ham shuncha yuqori bo'ldi va aksincha. Rentabellik darajasi xo'jalikning mahsulot ishlab chiqarishga sarflangan hamma xarajatlarni qoplash darajasini ko'rsatadi.

Qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi samaradorligining ko'rsatkichlari orasida asosiy va aylanma fondlarning samaradorlik darajasi ham muhim rol o'ynaydi. Asosiy ishlab chiqarish fondlarining bir so'mi hisobiga yetishtirilgan mahsulot hajmi – fond samaradorligi darajasini belgilaydi. Ixtisoslashtirish asosida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishini samaradorligini oshiradi. Bu esa yangi texnika va texnologiyadan samarali foydalanish, ish kuchinitarmoqlarga yil bo'yi to'g'ri taqsimlash va tuproq iqlim sharoitlaridan unumliroq foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Qishloq xo'jaligini joylashtirish va ixtisoslashtirishda tabiiy va iqtisodiy omillar hisobga olinadi:

a) tabiiy faktorlarga tuproqning turi, unumdorligi, o'ratcha harorat, yog'ingarchilik miqdori, joyning relbefe, dalalarning hajmi, ekinzorlar, yaylovlar va pichanzorlarning mavjudligi kiradi;

b) iqtisodiy omillarga ishlab chiqarishning shahar va sanoat markazlariga yaqinligi, texnika taraqqiyoti, transport, yo'l, aloqa va mehnat resurslari bilan ta'minlanganligi, kapital mablag' sarflashni ko'paytirish imkoniyatlari va aholining

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-7

avloddan avlodga o'tib kelayotgan shakllangan mehnat malakasi kiradi, ya'ni har bir zonada o'zi uchun an'ana bo'lib qolgan tarmoqlar, ekinlar, chorva turlari ixtisoslashtirishni belgilashda hisobga olinadi.

Xozirigi vaqtda ixtisoslashtirish ikki yo'l bilan amalga oshiriladi: ba'zi xo'jaliklarida bir xil mahsulot ishlab chiqarilmoqda, bularga parandachilik va bo'rdoqichilik xo'jaliklari kiradi. Ikkinchi xil xo'jaliklarida dehqonchilik va chorvachilikning bir qancha tarmoqlari rivojlanmoqda. Tarmoqlar xo'jalikda tutgan iqtisodiy rolga qarab asosiy, qo'shimcha va yordamchi tarmoqlariga bo'linadi.

Dehqonchilik bilan chorvachilikning o'zaro mustahkam aloqada bo'lishi katta ahamiyatga ega, chunki biri birining qo'shimcha mahsuloti hisobiga ikkala tarmoq ham rivojlanadi. Bundan tashqari, ishda mavsumga bog'liqlik kamayib boradi, asosiy vositalardan unumli foydalaniladi, pul daromadi bir tekisda tushib turishi ta'minlanadi.

Xulosa Xo'jaliklarning katta kichikligini belgilashda bevosita ko'rsatkichlar: yalpi mahsulot va yalpi mahsulot qiymati, shuningdek bilvosita ko'rsatkichlar: ekin maydoning miqdori, strukturasi, chorvachilik xo'jaliklarida mollarning soni, bog'dorchilik xo'jaliklarida meva turi va mevali daraxtlar soni kabilar hisobga olinadi. Qishloq xo'jalik korxonalarining hajmiga: xo'jalikning texnika bilan qurollanish darajasi, ishlab chiqarishni uyushtirish va uning texnologiyasi darajasi, kadrlarning malakasi, aholining joylashuvi, tabiiy sharoiti va boshqarilish tartibi kabilar ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Choriev Q.A. Qishloq xo'jaligida innovatsiyalar joriy qilish tizimini shakllantirish va rag'batlantirish istiqbollari (uslubiy tavsiyalar). - Toshkent, 2014. - 30 b.
2. Umarov S.R. Suv xo'jaligini innovatsion rivojlantirish yo'llari. - Monografiya. - T.: Fan va texnologiyalar, 2017. - 177 b.
3. Muxitdinova N.K. Metodologiya innovatsionnogo razvitiya natsionalnoy ekonomiki. - Monografiya. - T.: Fan va texnologiyalar, 2016. - 188 b.
4. Umurzoqov O'.P., Abdurahimov I.L. Suv xo'jaligi menejmenti. - T.: IQTISOD-MOLIYA, 2008. - II-jild. - 469 b.
5. Abdug'aniev A., Abdug'aniev A. A. - Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik. - T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2011. -244 bet.
6. Umurzaqov O'., Toshboyev A., Toshboyev A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va menejmenti. - Toshkent, 2008.
7. Umurzoqov O'.P. va boshqalar. Suv xo'jaligi iqtisodiyoti va menejmenti. O'quv qo'llanma. - T.: Iqtisod-moliya, 2008.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-7

www.cummins.com

www.cumminsengines.com

www.perkins.com

www.cnh.com

